

Lara Preskot

TAJNE KOJE
SMO ČUVALE

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Lara Prescott

THE SECRETS WE KEPT

Copyright © 2019 by Lara Prescott

Published by arrangement with Folio Literary Management, LLC.

Cover photo copyright © Thomas T. Hammond 1958

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Metu

*Želim da budem s onima koji znaju tajne
ili da budem sam.*

Rajner Marija Rilke

SADRŽAJ

PROLOG	<i>Daktilografskinje</i>	15
---------------	--------------------------	----

ISTOK 1949–1950.

1. poglavlje	<i>Muza</i>	25
--------------	-------------	----

ZAPAD: JESEN 1956.

2. poglavlje	<i>Kandidatkinja za posao</i>	45
3. poglavlje	<i>Daktilografskinje</i>	63
4. poglavlje	<i>Lastavica</i>	79

ISTOK: 1950–1955.

5. poglavlje	<i>Rehabilitovana žena</i>	95
6. poglavlje	<i>Glava u oblacima</i>	112
7. poglavlje	<i>Izaslanica</i>	126

ZAPAD: FEBRUAR–JESEN 1957.

8. poglavlje	<i>Kurirka</i>	137
9. poglavlje	<i>Daktilografskinje</i>	151

ISTOK: 1955–1956.

10. poglavlje	<i>Agent</i>	163
11. poglavlje	<i>Izaslanica</i>	176

ZAPAD: JESEN 1957. – AVGUST 1958.

12. poglavlje	<i>Kurirka</i>	189
13. poglavlje	<i>Lastavica</i>	215
14. poglavlje	<i>Operativac</i>	229
15. poglavlje	<i>Lastavica</i>	239
16. poglavlje	<i>Kurirka</i>	253
17. poglavlje	<i>Daktilografkinje</i>	260
18. poglavlje	<i>Kurirka</i>	267

ISTOK: MAJ 1958.

19. poglavlje	<i>Majka</i>	277
---------------	--------------	-----

ZAPAD: AVGUST–SEPTEMBAR 1958.

20. poglavlje	<i>Daktilografkinje</i>	287
21. poglavlje	<i>Kaluđerica</i>	298

ISTOK: SEPTEMBAR–OKTOBAR 1958.

22. poglavlje	<i>Dobitnik nagrade</i>	317
---------------	-------------------------	-----

ZAPAD: OKTOBAR–DECEMBAR 1958.

23. poglavlje	<i>Doušnica</i>	325
---------------	-----------------	-----

ISTOK: OKTOBAR–DECEMBAR 1958.

24. poglavlje	<i>Izaslanica</i>	333
---------------	-------------------	-----

ZAPAD: DECEMBAR 1958.		
25. poglavlje	<i>Prebeglica</i>	347
ISTOK: JANUAR 1959.		
26. poglavlje	<i>Poštonoša</i>	355
ZAPAD: LETO 1959.		
27. poglavlje	<i>Studentkinja</i>	369
ISTOK: 1960–1961.		
28. poglavlje	<i>Takoreći udovica</i>	377
Epilog	<i>Daktilografinje</i>	390
Autorkine beleške i izjave zahvalnosti		395
Beleška o autorki		399

Tajne koje smo čuvali

PROLOG

DAKTILOGRAFKINJE

Kucale smo sto reči u minutu i nismo propuštale nijedan slog. Naši identični stolovi bili su opremljeni pisaćim mašinama *Royal kvajet deluksa* boje mente, crnim telefonima *Vestern elektri*ka i kamarom žutih stenografskih beležnica. Prsti su nam leteli preko tastera. Klopavanje nikad nije prestajalo. Zastajale smo samo da se javimo na telefon ili povučemo dim cigarete; neke od nas su uspevale da rade i jedno i drugo bez zastajanja.

Muškarci bi stizali oko deset. Jedan po jedan pozivali bi nas u svoje kancelarije. Sedele smo na stoličicama gurnutim u ugao dok su oni sedeli za velikim stolovima od mahagonija ili šetali po tepihu i obraćali se tavanici. Mi smo slušale. Zapisivale smo. Bile smo njihova publika za neku belešku, izveštaj, dopis, narudžbinu za ručak. Ponekad su zaboravljali da smo tamo pa smo saznavale mnogo više: ko se trudio da istisne koga, ko pokušava da se nametne, ko ima ljubavnu vezu, ko je popularan, a ko nije.

Ponekad nas ne bi pominjali po imenu, već po boji kose ili građi: Plavojka, Riđa, Sise. A i mi smo za njih imale tajna imena: Hvatač, Zadah Kafe, Zubalo.

Zvali bi nas devojke, ali mi to nismo bile.

U Agenciju smo stizale preko Redklifa, Vasara, Smita. U svojim porodicama bile smo prva ženska deca s diplomom. Neke su govorile mandarinski. Neke su umele da pilotiraju. Neke su baratale koltom 1873 bolje od Džona Vejna. No na razgovoru su nas pitali jedino: „Umeš li da kucaš na mašini?“

Govorilo se da je pisaća mašina stvorena za žene – da je za raspevane tastere istinski potreban ženski dodir, da su naši uski prsti prikladni za tu napravu, da je naša sprava pisaća mašina, dok muškarci polažu pravo na automobile, bombe i rakete.

E pa, mi o tome ništa ne znamo. Ali reći ćemo da su naši prsti, dok kucamo, produžeci mozga i nema zastoja između reči što potiču iz njihovih usta – reči koje su nam govorili da ne pamtimo – i tastera što ostavljaju trag na papiru. Kad tako razmišljate o tome, o mehanici svega, gotovo je poetično. Gotovo.

No jesmo li težile glavobolji od napetosti, bolnim zglobovima i lošem držanju? Jesmo li o tome sanjale u gimnaziji, kad smo učile dvaput više od momaka? Jesmo li imale na umu posao sekretarice dok smo otvarale debele mrke koverta s potvrđenim prijemom na koledž? Jesmo li mislile da ćemo se tu uputiti dok smo s kapama i ogrtačima sedele na belim drvenim stolicama u odseku za belce i primale zarolane pergamente koji potvrđuju da smo kvalifikovane za važnije poslove?

Mnoge od nas su posao u daktilografskom odeljenju smatrale privremenim. Ne bismo naglas priznale – čak ni jedna drugoj – kako smo verovala da je to prvi stepenik ka onome što su muškarci dobijali odmah posle koledža: mesta činovnika; vlastite kancelarije s lampama čije svetlo ti laska, s luksuznim čilimima, drvenim stolovima i ličnim

daktilografkinjama što zapisuju po našem diktatu. O tome smo razmišljale kao o početku, a ne kraju, uprkos onome što su nam govorili čitavog života.

Druge žene nisu dolazile u Agenciju da započinu karijeru, već da je zaokruže. Zaostale iz OSS-a,* u kom su za vreme rata bile legende, postale su relikti otpremljeni u daktilografsko odeljenje, arhivu ili za neki sto u zapečku, bez ikakvog posla.

Među njima je bila Beti. Za vreme rata vodila je tajne operacije i zadavala udarce neprijateljskom moralu podmetanjem novinskih članaka i bacanjem propagandnih letaka iz aviona. Čule smo da je jednom doturila dinamit čoveku koji je negde u Burmi na mostu digao u vazduh voz za snabdevanje. Nikad nismo bile sigurne šta je tačno, a šta nije; stari podaci OSS-a umeli su da nestanu. Jedino što smo sigurno znale jeste da je u Agenciji Beti sedela sa svima nama i da su joj šefovi muškarci s prestižnih univerziteta kojima je u ratu bila ravna.

Tu je bila i Virdžinija, sedela je za sličnim stolom – s debelim žutim džemperom oko ramena bez obzira na godišnje doba i olovkom zadenutom u punđu na vrhu glave. Tu je i njena čupava plava papuča pod stolom – za drugu nije bilo potrebe jer joj je leva noga amputirana od detinjstva, posle nesrećnog slučaja u lovu. Veštačku nogu je prozvala Katbert, i kad bi malo više popila, skidala ju je i pružala vam je. Virdžinija je retko pričala o vremenu u OSS-u i ukoliko niste čuli priče iz druge ruke o njenim špijunskim danima, pomislili biste da je ona tek još jedna prestarela vladina cura. A mi smo čule priče. Kako se jednom prurušila u mlekaricu i povelu krdo krava i dva francuska borca iz Otpora do

* Engl.: *Office of Strategic Services*, Kancelarija za strateške usluge, obaveštajna služba Sjedinjenih Država u Drugom svetskom ratu. (Prim. prev.)

granice. Kako ju je Gestapo smatrao jednim od najopasnijih savezničkih špijuna – bez obzira na Katberta. Ponekad bismo se srele s Virdžinijom na hodniku, zajedno se vozile liftom ili je videle kako čeka šesnaesticu na uglu Ulice E i Dvadeset prve. Poželele bismo da je upitamo o danima kad se borila protiv nacista – misli li još na to vreme dok sedi za stolom i čeka sledeći rat ili da joj neko kaže da ide kući.

Godinama su se trudili da izbace cure OSS-a – nisu im više bile potrebne u njihovom novom hladnom ratu. Izgleda da su isti oni prsti koji su nekada povlačili oroz postali prikladniji za pisaću mašinu.

Međutim, ko smo mi da se žalimo? Posao je bio dobar i bile smo srećne što ga imamo. A bio je svakako uzbudljiviji od svih drugih vladinih zaposlenja. Ministarstvo poljoprivrede? Unutrašnjih poslova? Možete li to da zamislite?

Odsek za Sovjetsku Rusiju ili SR postao nam je drugi dom. A kao što je Agencija bila poznata kao muški klub, mi smo osnovalе vlastitu grupu. Sebe smo smatrale za Odeljenje i tako se osećale jače.

Osim toga, putovanje do posla i nazad do kuće nije bilo loše. Po ružnom vremenu smo hvatale autobus ili tramvaj, a po lepom išle pešice. Većina nas je živela u kraju koji se graniči sa centrom: u Džordžtaunu, Diponu, Klivlend Parku, Katidral Hajtsu. Živele smo same u tako malim garsonjerama da kad legneš, jedan zid dodiruješ glavom, a suprotni nožnim prstima. Živele smo u poslednjim kućama za izdavanje na Aveniji Masačusets, s redovima kreveta na sprat i policijskim časom u pola jedanaest. Često smo imale i cimerke – druge vladine cure s imenima kao Agnes ili Peg, koje su uvek ostavljale ružičaste sunderaste papilotne u umivaoniku i ostatke kikiriki-putera zalepljene za nož ili nedovoljno uvijene higijenske uloške u korpicama za otpatke pored umivaonika.

U to vreme samo je Linda Marfi bila udata, i to odnedavno. Udate nikada nisu dugo ostajale. Neke su se zadržavale samo dok ne zatrudne, ali obično su se, čim dobiju verenički prsten, spremale da odu. Na ispraćaju bismo u trpezariji jele tortu iz *Sejfeveja*. Muškarci bi došli po komad slatkiša i govorili kako će im biti strašno žao što one odlaze; no mi smo im hvatale varnicu u oku dok razmišljaju o tome kako će umesto njih stići nove, mlađe devojke. Obećavale smo da ćemo održavati veze, ali posle venčanja i bebe, one bi se smestile u najudaljenijim delovima Vašingtona – mestima kao što su Betezda, Ferfaks ili Aleksandrija, do kojih moraš da ideš taksijem ili s dva autobusa. Možda bismo i otišle čak donde za bebin prvi rođendan, ali sve posle toga bilo je malo verovatno.

Većina nas je bila neudata jer su nam karijere bile na prvom mestu, a taj izbor, kao što smo uporno morale da ponavljamo roditeljima, nije bio nikakav politički stav. Kad smo diplomirale, roditelji su, naravno, bili ponosni, mada ih je, sa svakom godinom koju provedemo negujući karijeru a ne decu, sve više zbunjivao naš status bez supruga i prilično neobična odluka da živimo u gradu podignutom na močvari.

Leti je, dakako, vlaga u Vašingtonu bila gusta kao vlažno ćebe, a komarci s tigrastim šarama opaki. Svakog jutra bi nam se uvojci napravljeni prethodne večeri opustili čim izađemo iz kuće. A u tramvaju i autobusu smo se osećale kao u sauni, mada smo pre mirisale na truo sunder. Sem pod hladnim tušem, nikad se nismo osećale drugačije nego oznojeno i zgužvano.

Zimski meseci nisu pružali veliko olakšanje. Uvijale smo se i žurile sa autobuske stanice pognutih glava da se zaštitimo od vetra koji duva s ledenog Potomaka.

Samo u jesen bi grad oživeo. Drveće duž Avenije Konektikat ličilo je na narandžast i crven vatromet. Temperatura je bila kako treba, nismo brinule hoće li nam se bluze natopiti ispod miške. Prodavci viršli nudili bi i pečeno kestenje u papirnim fišecima – što je savršena količina za večernju šetnju do kuće.

A svako proleće je donosilo cvet trešnje i pune autobuse turista koji obilaze spomenike i, ne obraćajući pažnju na mnoge table, kidaju ružičasto-bele cvetove s drveća pa ih stavljaju za uho ili džep sakoa.

Jesen i proleće u Vašingtonu bili su vreme za opuštanje, pa bismo se zaustavljale i sedale na klupu ili obilazile oko jezera u Linkolnovom memorijalnom parku. Naravno, u Agencijinom kompleksu u Ulici E fluorescentno osvetljenje je na sve bacalo oštar sjaj, naglašavalo naša blistava čela i pore na nosu. Ali kad bismo pošle s posla i prohladan vazduh nam osvežio gole ruke, kad bismo rešile da odemo kući zaobilaznim putem kroz Mol, tad je grad na močvari postajao mesto sa razglednice.

Ipak, sećamo se i bolnih prstiju i zglobova i beskrajnih beležaka, izveštaja i diktata. Tako mnogo smo kucale da su neke od nas to čak i sanjale. Godinama kasnije muškarci s kojima smo delile postelju primećivali su kako nam se katkad prsti u snu grče. Sećamo se kako smo petkom posle podne svakih pet minuta gledale na sat. Sećamo se posekotine od hartije, grebljivog toalet-papira, smrada sredstva za čišćenje parketa u predvorju u ponedeljak ujutro i kako su nam se potpetice klizale danima pošto ga namažu voskom.

Sećamo se niza prozora na kraju SR-a – kako su bili previsoki da se kroz njih gleda, a ionako bismo videle samo zgradu Stejt departmenta na suprotnoj strani ulice, koja izgleda isto kao naša siva zgrada. Razmišljale smo o njihovom

daktilografskom odeljenju. Kako one izgledaju? Kako žive? Da li ikada gledaju s prozora našu sivu zgradu i razmišljaju o nama?

U ono vreme ti dani su nam se činili veoma dugački i posebni, ali kad se na njih osvrnemo, svi su pomešani. Ne možemo reći je li božićna proslava na kojoj je Volter Anderson prosuo crno vino po košulji i obeznanio se na prijavnici sa ceduljom prikačenom na reveru na kojoj piše *Ne vraćati u život* bila pedeset prve ili pedeset pete. Ne sećamo se je li Holi Falkon otpuštena jer je dozvolila da je jedan službenik u poseti slika голу u konferencijskoj sali na drugom spratu ili je upravo zbog tih slika unapređena, a ubrzo zatim otpuštena iz nekog drugog razloga.

Doduše, sećamo se nečeg drugog.

Ako je trebalo da odete u štab – ako ste *mogli* da odete u štab – videli biste ženu u elegantnom zelenom kostimu od tvida kako ide za muškarcem u njegovu kancelariju ili na prijavnici ženu sa crvenim cipelama visokih potpetica i angorskim džemperom iste boje, pomislili biste da su te žene daktilografinje ili sekretarice i bili biste u pravu. Istovremeno i ne biste bili u pravu. *Sekretar*: osoba kojoj je poverena tajna. Od latinskog *secretus*, *secretum*. Svaka od nas je kucala, a samo su neke radile više od toga. Nakon što pokrijemo mašine svakog dana, nismo progovarale ni reč o poslu. Za razliku od nekih muškaraca, umele smo da čuvamo tajne.

ISTOK

1949–1950.

PRVO POGLAVLJE

MUZA

Kada su došli muškarci u crnim odelima, moja ćerka im je ponudila čaj. Muškarci su ga prihvatili, učtivo kao da su pozvani gosti. Međutim, kad su počeli da na pod prazne fioke mog pisaćeg stola, izvlače naramke knjiga s police, prevrću madrace, preturaju po ormarima, Ira je sa šporeta skinula čajnik koji je već zviždao i vratila šolje i tacnice u kredenac.

Kad je muškarac doneo veliki sanduk i naredio drugom da spakuje sve korisno, moje mlađe dete Mitja otišlo je na balkon, gde je držao ježa. Sakrio ga je pod džemper, kao da bi ti ljudi spakovali i njegovog ljubimca. Jedan od njih – onaj što će kasnije preći rukom preko moje zadnjice dok me smešta u njihov crni auto – spustio je šaku na Mitjinu glavu i rekao mu da je dobar dečak. Mitja, nežni Mitja, odgurnuo je tu ruku jednim naglim pokretom i povukao se u spavaću sobu koju je delio sa sestrom.

Moja majka, koja je bila u kupatilu kad su muškarci stigli, pojavila se samo u ogrtaču – još mokre kose, zajapurenog lica. „Govorila sam ti da će se to dogoditi. Govorila sam ti da će doći.“ Ti ljudi su trkeljivali pisma od Borisa, moje beleške,

spiskove namirnica, isečke iz novina, časopise, knjige. „Olga, govorila sam ti da će nam on natovariti samo bol.“

Nisam ni uspela da joj odgovorim, a jedan muškarac me je uhvatio za ruku – pre kao ljubavnik nego neko koga su poslali da me uhapsi – i, vrelog daha na mom vratu, saopštio kako je vreme da krenemo. Sledila sam se. Tek na urlike dece vratila sam se u stvarnost. Vrata su se za nama zalupila, ali njihovi vrisci su bili sve jači.

Automobil je skrenuo dva puta levo, pa desno. Zatim još jednom desno. Nisam morala da gledam kroz prozor kako bih znala kuda me muškarci u crnim odelima vode. Bilo mi je muka, pa sam to rekla čoveku do sebe, koji je smrdeo na pržen luk i kupus. Otvorio je prozor – sitna ljubaznost. No mučnina je ostala, a kad sam ugledala veliku zgradu od žute cigle, zarigala sam.

Kao dete naučena sam da zadržim dah i razbistrim misli kad prolazim pored Lubjanke – pričalo se kako Ministarstvo državne bezbednosti zna gajiš li antisovjetske misli. Tada nisam ni znala šta su antisovjetske misli.

Automobil je prošao kružnim tokom pa na kapiju u unutrašnje dvorište Lubjanke. Usta su mi bila puna žuči, pa sam je progutala. Muškarci koji su sedeli pored mene odmakli su se koliko su mogli.

Automobil se zaustavio. „Koja je najviša zgrada u Moskvi?“, upitao je dok je otvarao vrata onaj što je smrdeo na prženi luk i kupus. Osetila sam nov nalet mučnine pa sam se nagnula napred i pržena jaja od doručka izbacila na kaldrmu, jedva izbegavši sumorne crne cipele muškarca. „Lubjanka, naravno. Kažu da se iz njenog podruma vidi sve do Sibira.“

Drugi muškarac se nasmejao i ugasio cigaretu o don svoje cipele.

Dvaput sam pljunula i obrisala usta nadlanicom.

* * *

Kad smo ušli u njihovu veliku zgradu od žute cigle, muškarci u crnim odelima predali su me dvema stražarkama, mada ne pre nego što su me pogledali kao da kažu kako treba da sam zahvalna što me oni ne vode do ćelije. Krupnija žena, sa senkom malja nad usnom, sedela je na plavoj plastičnoj stolici u uglu a ona sitnija me je zamolila, tako mekog glasa kao da nagovara detešce da sedne na nošu, da se svučem. Skinula sam žaket, haljinu i cipele i ostala u rublju boje kože dok mi je sitnija žena skidala sat i prstenje. Ubacila ih je u metalnu kutiju uz zveket koji se odbio o betonske zidove, pa mi dala znak da skinem i rublje. Zastala sam i prekrstila ruke.

„Treba nam“, rekla je žena s plave stolice – njene prve reči upućene meni. „Mogla bi da se obesiš.“ Otkopčala sam i skinula grudnjak, a hladan vazduh mi je udario u grudi. Osetila sam da mi proučavaju telo. Čak i pod tim okolnostima, žene procenjuju jedna drugu.

„Jesi li trudna?“, pitala je krupnija.

„Jesam“, odgovorila sam. Tad sam to prvi put glasno priznala, mada sam već znala.

Poslednji put kad smo Boris i ja vodili ljubav bilo je nedelju dana pošto je već treći put raskinuo sa mnom. „Gotovo je“, rekao mi je. „Moralo se završiti.“ Uništavala sam njegovu porodicu. Bila sam uzrok njegovog jada. Sve to mi je govorio dok smo išli uličicom na Arbatu, a ja sam se srušila na vratima pekare. Prišao je da me podigne, a ja sam vrisnula da me ostavi. Ljudi su se zaustavljali i zurili u nas.

Sledeće nedelje stajao je na vratima mog stana. Doneo je poklon: luksuzni japanski ogrtač koji su njegove sestre nabavile u Londonu. „Probaj ga preda mnom“, molio je. Otišla sam iza paravana i navukla ga. Materijal je bio krut i

nije mi laskao jer se nadio na stomaku. Ogrtač je bio prevelik – možda je sestrama rekao da je poklon za njegovu suprugu. Nije mi se dopao, pa sam mu to i rekla. Smejao se. „Onda ga skini“, zamolio je. Skinula sam ga.

Mesec dana kasnije počela je da me pecka koža, kao kad zaranjam u vrelu kadu pošto sam došla s hladnoće. To peckanje sam i ranije osećala, s Irom i Mitjom, pa sam znala da nosim njegovo dete.

„Onda će te brzo obići lekar“, kazala je ona sitnija.

Pretresle su me, uzele mi sve, dale mi veliku sivu haljinu i dva broja veće papuče, pa me odvele do gole betonske ćelije u kojoj su bili samo madrac i kofa.

Držana sam u toj betonskoj ćeliji tri dana i dobijala kašu i prokislilo mleko dvaput dnevno. Lekar je došao da me pregleda, mada je samo potvrdio ono što sam već znala. Bebi koja je rasla u meni dugujem za to što nisam doživela mnogo gore, što sam čula da se dešava ženama u onoj ćeliji.

Posle ta tri dana premestili su me u veliku sobu, takođe betonsku, sa još četrnaest zatvorenica. Dali su mi krevet s metalnim ramom pričvršćen za pod. Legla sam čim su stražarke zatvorile vrata.

„Ne možeš sada da spavaš“, rekla je mlada žena koja je sedela na susednom krevetu. Imala je mršave ruke s ranama na laktovima. „Doći će i probuditi te.“ Pokazala je naviše na fluorescentna bleštava svetla. „Nije dozvoljeno spavanje preko dana.“

„A bićeš srećna ako odspavaš i sat noću“, kazala je druga. Donekle je ličila na prvu, ali je izgledala dovoljno staro da joj bude majka. Zapitala sam se jesu li u srodstvu – ili boraveći na onom mestu, pod onim bleštavim svetlom, u istoj odeći, s vremenom sve zaliče jedna na drugu. „Tada dođu po tebe za razgovorčić.“

Mlađa žena je prekorno pogledala stariju.

„Šta radimo umesto što spavamo?“, pitala sam.

„Čekamo.“

„I igramo šah.“

„Šah?“

„Da“, priskočila je treća žena koja je sedela za stolom na drugom kraju sobe. Podigla je konja napravljenog od naprstka. „Igraš li?“ Nisam igrala, ali naučiću u sledećih mesec dana čekanja.

Stražari su zaista dolazili. Svake noću su odvlačili jednu po jednu ženu i satima kasnije vraćali je crvenih očiju i ćutljivu u ćeliju broj sedam. Svake noći sam se pripremala da me odvedu, ali sam se ipak iznenadila kad su konačno došli.

Probudili su me lupkajući me drvenim pendrekom po golom ramenu. „Inicijali“, zarežao je stražar nadvijajući se nad moj krevet. Muškarci koji su dolazili noću uvek su tražili da izgovorimo inicijale pre nego što nas odvedu. Pro-mrmljala sam odgovor. Stražar mi je rekao da se obučem i nije skretao pogled dok sam to radila.

Prošli smo mračni hodnik i sišli niz nekoliko nizova stepenika. Pitala sam se jesu li glasine tačne: da Lubjanka ima dvadeset spratova ispod zemlje i da je tunelima povezana s Kremljom, a da jedan tunel vodi do bunkera iz vremena rata opremljenog svakim luksuzom za Staljina.

Na kraju još jednog zatamnjenog hodnika bila su vrata s mesinganom pločicom na kojoj je pisalo 271. Stražar je odškrinuo vrata, virnuo unutra, pa ih širom otvorio smejući se. To nije bila ćelija, već skladište puno konzervi s hranom, uredno poslaganih kutija čaja i vreća ražanog brašna. Stražar je zabrundao i pokazao na vrata bez broja na drugom kraju

prostorije. Otvorila sam ih. Kad sam ušla, bilo mi je teško da se priviknem na svetlost. Našla sam se u kancelariji s luksuznim nameštajem koji ne bi odskakao u hotelskom predvorju. Jedan zid je pokrivala polica s knjigama u kožnom povezu; drugi su pokrivala tri stražara. Muškarac u vojničkoj rubaški sedeo je za velikim pisaćim stolom u sredini sobe. Na stolu su bile gomile knjiga i pisama: *mojih* knjiga, *mojih* pisama.

„Sedite, Olga Vsevolodovna“, rekao je. Imao je zaobljena ramena kao neko ko je čitavog života sedeo za stolom ili nagnut nad težak posao; po savršeno manikiranim šakama kojima je držao šolju čaja, zaključila sam da je ono prvo. Sela sam na stoličicu ispred njega.

„Izvinite što ste čekali“, nastavio je.

Odmah sam počela govor koji sam nedeljama pripremala: „Ništa loše nisam uradila. Morate me pustiti. Imam porodicu. Nema...“

Digao je prst. „Ništa loše? To ćemo utvrditi... s vremenom.“ Uzdahnuo je i začačkao oko zuba vrhom debelog, požutelog nokta na palcu. „A za to će trebati vremena.“

Sve ono vreme mislila sam da će me svakog dana pustiti, da će se razrešiti, da ću Novu godinu dočekati uz toplu peć i s Borisom nazdravljati lepom čašom gruzijskog vina.

„Dakle, šta si uradila?“ Prelistao je neke papire i digao nešto što liči na nalog. „Izražava *antisovjetske stavove terorističke prirode*“, pročitao je kao da čita spisak sastojaka za medenjake.

Čovek bi pomislio da veliki strah donosi hladnoću – da ona umrtvi telo u pripremi za predstojeću povredu. Meni se javila vrelina što me je pekla kao vatra s jednog na drugi kraj. „Molim vas“, rekla sam, „treba da razgovaram s porodicom.“

„Dozvoli mi da se predstavim.“ Osmehnuo se i zavalio u fotelji a kožna presvlaka je zaškripala. „Ja sam tvoj ponizni islednik. Mogu li te ponuditi čajem?“

„Da.“

Nije se ni pomakao da mi naruči čaj. „Zovem se Anatolij Sergejevič Semjonov.“

„Anatoliju Sergejeviču...“

„Možeš mi se obraćati s Anatolij. Sasvim lepo ćemo se upoznati, Olga.“

„Vi se meni možete obraćati s Olga Vsevolodovna.“

„U redu.“

„I želela bih da budete otvoreni prema meni, Anatoliju Sergejeviču.“

„I ja bih želeo da vi budete iskreni prema meni, Olga Vsevolodovna.“ Izvukao je flekavu maramicu iz džepa i istresao nos. „Pričajte mi o romanu koji piše. Svašta sam čuo.“

„Na primer?“

„Recite mi o čemu se radi u tom *Doktoru Živagu*.“

„Ne znam.“

„Ne znate?“

„Još ga piše.“

„Ako vas ostavim ovde nasamo s parčencetom papira i olovkom – možda biste mogli da razmislite o tome šta znate a šta ne znate o knjizi, pa da to zapišete. Je li to dobra zamisao?“

Nisam odgovorila.

Ustao je i pružio mi gomilu praznog papira. Iz džepa je izvukao pozlaćeno nalivepero. „Evo, poslužite se mojim perom.“

Ostavio me je sa svojim naliveperom, svojim papirom i svoja tri stražara.

Dragi Anatoliju Sergejeviču Semjonove,

Da li ovo da pišem kao pismo? Kako se čovek ispravno obraća u priznanju? Zaista imam nešto da priznam, ali to nije ono što želite da čujete. A odakle se uopšte počinje s takvim priznanjem? Možda od početka?

Spustila sam pero.

Prvi put sam videla Borisa na čitanju. Stajao je za jednostavnim drvenim stalkom za čitanje, reflektor mu je obasjavao srebrnu kosu, sijao na visokom čelu. Dok je čitao svoje pesme, oči su mu bile iskolačene, izražavao se naglašenim tonom, nalik dečjem, a isijavao je po publici u talasima, čak do mog mesta na balkonu. Žustro je mrdao rukama, kao da diriguje orkestrom. A na izvestan način upravo to je i radio. Ponekad publika nije mogla da se uzdrži pa je izvikivala njegove stihove pre nego što bi ih on dovršio. Jednom je zastao i pogledao u svetla, a ja se kunem da me je video kako ga posmatram s balkona – a onda sam pogledom presekla belu svetlost i srela se s njegovim. Ustala sam kad je završio – stisnutih dlanova i zaboravljajući da tapšem. Gledala sam kako ljudi žure na binu i opkoljavaju ga i stajala sve dok se nije ispraznio moj red, balkon, pa i čitavo gledalište.

Ponovo sam podigla nalivpero.

Ili da počnem od toga kako je počelo?

Manje od nedelju dana posle tog čitanja poezije Boris je stajao na debelom crvenom tepihu u predvorju redakcije časopisa *Novi svet* i ćaskao s Konstantinom Mihajlovičem Simonovom, novim urednikom književnog odeljka, čovekom s ormarom punim predratnih odela i dva krupna prstena s rubinima na ruci koja su zveckala jedan o drugi dok puši lulu. Nije bilo neuobičajeno da pisci posećuju tu kancelariju. U stvari, često mi je dužnost bila da ih povedem u obilazak, ponudim čaj, odvedem na ručak – uobičajene ljubaznosti. No Boris Leonidovič Pasternak bio je najčuveniji pesnik u Rusiji, tako da je Konstantin izigravao domaćina i vodio ga dugačkim prolazom između stolova i predstavljao mu pisce

reklama, dizajnere, prevodioce i druge važne službenike. Izbliza je Boris bio još privlačniji nego na bini. Imao je pedeset šest godina, ali dali biste mu četrdeset. Sevaio je pogledom među ljudima dok je s njima razmenjivao ljubaznosti, a visoke jagodice naglašavao širokim osmehom.

Kad su bili blizu mog stola, dohvatila sam prevod na kom sam radila i nasumično obeležavala poetski rukopis. Pod stolom sam noge u čarapama uvlačila u cipele s potpeticom.

„Hteo bih da vam predstavim jednu od vaših najrevnosnijih poklonica“, rekao je Konstantin Borisu.

„Olga Vsevolodovna Ivinska.“

Pružila sam ruku.

Boris mi je okrenuo šaku i poljubio mi ruku. „Drago mi je što sam vas upoznao.“

„Volela sam vaše pesme još kao devojčica“, rekla sam glupo dok je on odlazio.

Nasmešio se pokazujući razdel prednjih zuba. „Sad upravo radim na romanu.“

„O čemu?“, pitala sam proklinjući sebe što ispitujem pisca o namisli koju još nije završio.

„O staroj Moskvi. Onoj koju ste premladi da pamtite.“

„To je baš uzbudljivo“, rekao je Konstantin. „Kad smo već kod toga, trebalo bi da popričamo u mojoj kancelariji.“

„Nadam se da ćemo se opet videti, Olga Vsevolodovna“, kazao je Boris. „Kako je lepo što još imam poklonike.“

Tako je počelo.

Prvi put kad sam pristala da se vidim s njim, kasnila sam, a on stigao ranije. Rekao je da mu ne smeta, da je stigao na Puškinov trg sat ranije i uživao gledajući kako se smenjuju golubovi na vrhu Puškinovog bronzanog kipa, kao neki živi pernati šeširi. Kad sam sela pored njega na klupu, uzeo me je za ruku i rekao kako ni o čemu drugom nije razmišljao

otkad smo se upoznali – da nije prestajao da misli kako bi bilo da me gleda dok prilazim i sedam pored njega, kako bi bilo da me uzme za ruku.

Svakog jutra posle toga čekao je pred mojim stanom. Pre posla bismo šetali širokim bulevarima, trgovima i parkovima, prelazili svaki most preko Moskve i vraćali se njim bez ikakvog odredišta na umu. Tog leta su stabla limete bila u punom cvatu i ceo grad odisao mirisom meda i pomalo truleži.

Sve sam mu ispričala: o prvom mužu, koga sam zatekla obešenog u našem stanu; o drugom, koji je umro na mojim rukama od plućne kongestije; o muškarcima s kojima sam bila pre njih i muškarcima s kojima sam bila posle. Pričala sam o svojim sramotama, svojim poniženjima. Pričala sam o svojim skrivenim radostima: kad se prva iskrcam iz voza, kad poredam teglice s kremama za lice i parfeme tako da napred okrenem etikete, kad za doručak jedem pitu s višnjama. Tih nekoliko prvih meseci pričala sam i pričala, a Boris je slušao.

Pred kraj leta počela sam da ga zovem Borja, a on mene Olja. A ljudi su počeli da pričaju o nama – najviše moja majka. „To je prosto neprihvatljivo“, rekla je toliko puta da im ni broja ne znam. „Olga, on je oženjen.“

Međutim, znala sam da Anatolij Sergejevič nije mario za tu ispovest. Znala sam kakvo priznanje je želeo da napišem. Imala sam na umu njegove reči: „Pasternakova sudbina će zavisiti od toga koliko ste vi iskreni.“ Podigla sam naliverno i počela opet na novom listu papira.

Dragi Anatoliju Sergejeviču Semjonove,

Doktor Živago govori o lekaru.

To je priča o godinama između dve revolucije.

Priča o Juriju i Lari.

Priča o staroj Moskvi.

Priča o staroj Rusiji.

Priča o ljubavi.

Priča o nama.

Doktor Živago nije antisovjetski roman.

Kad se sat kasnije Semjonov vratio, pružila sam mu pismo. Pogledao ga je i okrenuo. „Možete pokušati sledeće noći.“ Zgužvao je papir u lopticu i bacio ga, pa mahnuo stražarima da me odvedu.

Iz noći u noć po mene bi dolazio stražar a Semjonov i ja bismo popričali. I iz noći u noć moj ponizni islednik postavljao bi ista pitanja: *O čemu se radi u romanu? Zašto ga piše? Zašto ga vi štitate?*

Nisam mu rekla ono što je želeo da čuje: da roman kritikuje Crveni oktobar. Da je Boris odbacio socijalistički realizam u korist pisanja o likovima koji žive i vole po želji svog srca, nezavisno od uticaja države.

Nisam mu rekla da je Borja počeo roman pre nego što smo se upoznali. Da je Lara već bila u njegovoj glavi – i da na prvim stranicama junakinja podseća na njegovu suprugu Zinaidu. Nisam mu rekla kako je Lara s vremenom postala ja. Ili sam možda ja postala ona.

Nisam mu rekla kako me je Borja zvao svojom muzom, kako je te prve zajedničke godine rekao da je napredovao s romanom više nego prethodne tri zajedno. Kako je mene prvo privuklo njegovo ime – ime koje su svi znali – ali da sam se uprkos tome zaljubila u njega. Kako je za mene on više od čuvenog pesnika na bini, od novinske fotografije, od čoveka

pod reflektorima. Kako sam uživala u njegovim nesavršenostima: razmaku među zubima, u češlju koji ima već dvadeset godina i odbija da ga zameni, u češkanju obraza perom dok razmišlja, pa mu na licu ostane trag crnog mastila, u tome kako se napregnuo da napiše taj veliki roman po svaku cenu.

A zaista se napregnuo. Danju je pisao mahnitim tempom i puštao ispunjene stranice da padaju u korpu od pruća pod stolom. Uveče mi je čitao ono što je napisao.

Ponekad bi čitao malom broju okupljenih u stanovima po celoj Moskvi. Prijatelji bi sedeli na stolicama poredanim u polukrug oko stočića za kojim bi Boris sedeo. Ja bih sedela pored njega, ponosna što izigravam domaćicu, ženu uz njega, gotovo suprugu. Čitao je s njemu svojstvenim uzbuđenjem, krcao reči jedne na druge, zagledan iznad glava onih pred sobom.

Prisustvovala sam tim čitanjima u gradu, ali ne i kad je čitao u Peredelkinu. Dača u koloniji pisaca udaljena kratku vožnju vozom od Moskve bila je carstvo njegove supruge. Dvospratna crvenkastomrka kuća s velikim isturenim prozorima stajala je na vrhu strmog brda. Iza nje je bio red breza i jela. S jedne strane zemljana staza što vodi u veliku baštu. Kad me je prvi put odveo tamo, naširoko je objašnjavao koje povrće tamo uspeva, koje ne i zbog čega je tako.

Za razliku od kuća u prirodi, dača je bila veća od mnogih građanskih pravih domova a nju mu je obezbedila vlada. Zapravo cela kolonija u Peredelkinu bila je poklon samog Staljina, kao pomoć probranim piscima Majčice Rusije da procvetaju. „Proizvodnja duša je značajnija od proizvodnje tenkova“, rekao je.

A Borja je rekao kako je to i lep način da se oni prate. Pisac Konstantin Aleksandrovič Fedin živeo je odmah pored.